

กรีฑาพล กระชณะกาญจน์. ประเพณียกขันหมากปฐุม. นครศรีธรรมราช. ปีที่ 44
ฉบับที่ 6 มิถุนายน 2557. หน้า 42-48.

ประเพณียกขันหมากปฐุม

กรีฑาพล กระชณะกาญจน์

วันศุกร์ที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๗ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย ตอนเช้าแสงแดดอ่อนๆ เวลา ๙ นาฬิกา ๙ นาที... ได้ถูกขบวนมามติขบวนขันหมากยาวเป็นกิโล จากหน้าวัดโคกโพธิ์สถิตย์ ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ณ ดินแดนอากาศดีที่สุดในประเทศไทย ขบวนขันหมากปฐุมตั้งแถวสวยงาม สนุกครื้นเครงม่วนซี้วัดวังไทร ซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ กิโลกว่าๆยินเสียง“โห...ฮิ้ว...โห...ฮิ้ว...โห...ฮิ้ววว...” เสียงโห เสียงเพลง และเสียงกลองยาว มองเห็นผู้คน ทั้งเต็น ทั้งรำ กันเป็นจังหวะและไม่เป็นจังหวะ (ปราศจาก อบายมุข) สาวแก่ แม่ม้ายโยกย้ายกันสุดเหวี่ยง ผู้เฒ่า ผู้แก่ แต่งตัวสวยๆ หล่อๆ บางคนเดินกันอย่างเรียบร้อย ที่เรียบร้อยกันเพราะกลัวหือไหล่ กลัวเบี่ยงที่แต่งหน้ามา จะเลือนหาย แต่บางคนเดินไม่ไหวจริงๆ ยายคนข้างๆ บอกว่า “แก่แล้วหม้ายแรง” เอาแรงไว้ยน กินหมาก ดีหว่า” เลยแสร้งทำเป็นเรียบร้อย เก๊กสวย วาจันเดอะ แต่บางคนถึงจะแก่ก็ยังมีเค้าสวยอยู่ งานนี้สนุกกัน ทั้งตำบลกำโลน พุดถึงคู่บ่าวสาวขันหมากปฐุม งานนี้ มี ถึง ๑๓ คู่ด้วยกัน บางคู่ชายจริง หญิงแท้ บางคู่ ผู้หญิงกับผู้หญิง แต่สมมติเป็นผู้ชายหนึ่งคน แต่คู่ผู้ชาย

กรีฑาพล กระชชนะกาญจน์. ประเพณียกขันหมากปทุม. นครศรีธรรมราช. ปีที่ 44
ฉบับที่ 6 มิถุนายน 2557. หน้า 42-48.

กับผู้ชายไม่มีให้เห็น บางคู่เด็กกับเด็ก แต่...เด็กกับคนแก่
ก็ไม่ได้เห็นเช่นกัน งานนี้ผู้คนจำนวนมาก รวมทั้งแฟนฯ
“หนังสือสารนคร” ด้วย ไม่เคยรู้จักและไม่เคยได้ยิน
“ขันหมากปทุม” มาก่อน แม้กระทั่งผู้เขียนเองถูกท่าน..
หลาน...เมืองนี้ ก็ไม่เคยได้ยินและรู้จักเหมือนกัน
จึงเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันกับท่านผู้อ่านครับ

ขบวนขันหมากใช้เวลาเคลื่อนขบวนประมาณ
ร่วมชั่วโมง ก็ถึงวัดวังไทร โดยมีท่านพระครูสุนทร
จิตตารักษ์ เจ้าอาวาสวัดวังไทร ให้การต้อนรับขบวนได้ยิน
เสียงแจ๊ว แต่ไกล คิดว่าเป็นดีเจชื่อดังคลื่นไหน เมื่อ
เข้าไปถึงใกล้ๆ กลายเป็นท่านพระครูฯ (หลวงพ่อก)

เจ้าอาวาสนั่นเอง ท่านทำหน้าที่ทุกรูปแบบทั้งเป็นโฆษก
จัดขบวนคู่เจ้าสาวเจ้าบ่าว และเชิญญาติผู้ใหญ่ทั้งฝ่าย
เจ้าบ่าวและเจ้าสาว ขันหมากและพิธีกรรมขันหมากปทุมทุกรูปแบบขั้นตอนการแต่งงานอย่างช้าของ.....ผู้เขียนกำลัง
ติดตามเผ่าดูประเพณีนี้อยู่ แต่บอกไว้ก่อนว่าพิธีเหมือนการแต่งงานจริงๆ อาทิในช่วงแรกมีการผ่านประตูเงินประตูทอง
เช็ดเท้าเจ้าบ่าว ให้ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย แจกซองข้าวช่วยในงาน และมีการหอมแก้มเจ้าบ่าวเจ้าสาวกันจริงๆ
เป็นต้น

เมื่อเสร็จพิธีกรรมขึ้นต้นแล้ว วันนี้มีท่านผู้ใหญ่ของจังหวัด ท่านคณา รุ่งโรจน์รัตกุล รองนายกองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นประธานในพิธี และ ท่าน วันปิยะ พิมเสน เลขาธิการนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด
รวมไปถึงท่านผู้ใหญ่ในอำเภอ ท่านปลัดไผ่พจน์ ห่อละออ ท่านนายกอบต.ประยงค์ จุลรัตน์ ร่วมเป็นเกียรติในพิธี
ขันหมากปทุม และมีท่านผู้มกุศลจิตร่วมบุญครั้งนี้นับพันคน ถือได้ว่าเป็นประเพณีขันหมากปทุมที่ยิ่งใหญ่อลังการ

ประวัติความเป็นมาของ “ขันหมากปทุม” หรือ งานบุญวิวาห์จำลอง

เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพระธาตุทองคำมักจะมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ไม่ค่อยมีที่ไหนเหมือนและไม่มีใครเหมือนเป็นเพราะพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่เป็นเมืองแรก ณ ราชอาณาจักรแห่งนี้ และมักจะเป็นประเพณีที่กล่าวถึงในคัมภีร์ต่างๆ ในพุทธศาสนาและหรือสมัยพุทธกาลอาทิ.ประเพณีการให้ทานไฟ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีแห่ผ้าพระบลด ประเพณีเทศกาลเดือนสิบ ประเพณีชักพระ เป็นต้น

“การยกขันหมากปทุม” บางพื้นที่เรียกว่า “ยกขันหมากพระถม” เป็นงานบุญอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธและทางวัดร่วมกันจัดขึ้นเพื่อรวบรวมเงินจากการทำบุญเข้าวัด ทำนองเดียวกับงานทอดผ้าป่าหรือทอดกฐิน โดยการสมมติเหตุการณ์ย้อนหลัง ไปครั้งพุทธกาล โดยอาศัยเค้าเรื่องจากพุทธประวัติในคัมภีร์พระปฐมสมโพธิ ตอนวิวาห์มงคลระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา ซึ่งเป็นพุทธบิดาและพุทธมารดาของพระพุทธเจ้า มีการสมมติคู่เจ้าบ่าวเจ้าสาวขึ้นแทนพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา และสมมติบุคคลอื่นๆ เป็นเครือญาติตามพุทธประวัติ เช่น พระมาตุจฉา พระมาตุลา พระปิตุจฉา พระปิตุลา เป็นต้น ด้วยเหตุที่งานบุญนี้มีการยกขันหมากเหมือนงานแต่งงานจริง ประกอบกับจัดโดยอาศัยเค้า พุทธประวัติในคัมภีร์พระปฐมสมโพธิ จึงเรียกว่า “ยกขันหมากปทุม”

ขนบนิยมจะสมมติเอาวัด (อาจเป็นโรงเรียนหรือสถานที่สาธารณะอื่นๆ ตามที่เห็นสมควร) เป็นสถานที่ประกอบพิธีแต่งงาน โดยจัดพิธีตามขนบประเพณีของท้องถิ่น บรรดาสิ่งของที่นำมาจัดขันหมากก็ดี เงินสินสอดก็ดี เงินขวัญถุงที่บรรดาผู้ไปร่วมงานมอบให้แก่คู่บ่าวสาว

กฐินาฬ จะรวบรวมถวายวัด หรือนำรุงการกุศล จะจัดขึ้นเมื่อใดแล้วแต่ความพร้อมของวัดและชาวบ้าน จัดได้ทุกเดือน ทุกฤดูกาล แต่เว้นระยะช่วงเข้าพรรษา ส่วนมากนิยมจัดกันหลังฤดูเก็บเกี่ยว ประมาณเดือนมีนาคม เป็นต้นไป

คู่บ่าวสาว ผู้ที่เลือกเฟ้นมาสมมติเป็นเจ้าบ่าวและเจ้าสาว จะเลือกจากคนโสดที่มี ลักษณะดี สวยงาม กล้าและฉลาดในการเรียไร หาเงินได้มาก จะสมมติให้มีการสมรสพร้อมกันหลายคู่ คู่บ่าวสาวสมมติอาจเป็นชายจริง หญิงแท้หรือเป็นหญิงทั้งคู่ เป็นชายทั้งคู่ก็ได้ จะใช้เด็กเล็กๆ ก็ได้

เจ้าภาพหรือผู้ใหญ่ ผู้ที่จะสมมติเป็นบิดา และมารดาของเจ้าบ่าวเจ้าสาว มักเลือกเอาผู้ที่มี คนนับหน้าถือตามากๆ ถ้ามีฐานะดีด้วยก็ยิ่งดี เพราะจะได้เพิ่มค่าสินสอดหรือค่าเงินใส่หัวขันหมาก ได้สูงยิ่งขึ้น บางครั้งจะเลือกผู้เป็นเจ้าภาพฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาว ให้เป็นคนต่างละแวกกัน เพื่อเสริมสร้างสามัคคีและ ขยายงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในกรณีคู่บ่าวสาวที่สมมติ เป็นพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายานั้น ผู้ที่ สมมติให้เป็นวงศ์ญาติญาติจะเลือกเฟ้นกันเป็นพิเศษ และถือเป็นเกียรติอย่างสูงของผู้ที่ได้รับการสมมติ

การแต่งกาย แต่งอย่างกษัตริย์ ซึ่งอาจหยิบยืม เครื่องแต่งกายจากคณะโนราหรือคณะลิเก บางราย ศรีททาแก่กล้าถึงกับยอมลงทุนจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ เสริจพิถีแล้วถวายเป็นสมบัติของวัดไปก็มี

การจัดขันหมาก เมื่อใกล้ถึงวันกำหนด ทั้ง ๒ ฝ่าย จะจัดเตรียมขันหมาก จัดตกแต่งอย่างสวยงาม สิ่งใส่ ในขันหมากมีหมากและพลู (ไม่ใช่ขนม) นิยมจัดหมากและพลูให้มีอัตราส่วนเป็นพลู ๑ แเบะ (แถว) ต่อหมาก ๕ ผล จะมีจำนวนพลูที่แบะก็ได้โดยให้หมากเพิ่มขึ้นตามอัตราส่วน นอกนั้นก็มัดลัยขันหมากแต่งงานจริง (แต่งงานจริง อาจจัด ๙ หรือ ๑๑ ขัน)

กริธาพล กรรชนะกาญจน์. ประเพณียกขันหมากปฐม. นครศรีธรรมราช. ปีที่ 44
ฉบับที่ 6 มิถุนายน 2557. หน้า 42-48.

เงินสินสอดและเงินหัวขันหมาก หัวใจของงานยกขันหมากปฐมคือ “เงินใส่หัวขันหมาก” เป็นเงินที่ทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องแข่งขันกันจัดหาให้ได้ มากที่สุด และมักปิดไว้เป็นความลับ ค่อยรู้กันตอนเปิดดูเงินหัวขันหมากในพิธี เงินจำนวนนี้สมมติให้เป็นเงินที่ผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายมอบให้แก่คู่สมรสเพื่อนำไปใช้ก่อสร้างสร้างตัวเป็นครอบครัวใหม่ แต่ที่จริงก็คือเงินที่จะถวายวัด หรือเพื่อการกุศลนั่นเอง จึงอาจได้มาจากผู้ที่เป็นเจ้าภาพและญาติมิตรร่วมกันอนุโมทนาหรือจัดหา ยิ่งหาได้มากเท่าใดถือเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของบรรดาญาติมิตรของผู้ที่ สมมติเป็นญาติผู้ใหญ่ของคู่สมรส เงินอีกส่วนหนึ่งคือ “เงินสินสอด” เงินจำนวนนี้อาจช่วยกันกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องมีเท่าใด เมื่อกำหนดแล้วจะต้องจัดหามาให้ครบ แต่ส่วนมากจะกำหนดให้พอเหมาะตามฐานะและภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นในขณะ นั้น “เงินสินสอด” นี้ เป็นหน้าที่ของผู้ที่สมมติตัวเป็นเจ้าภาพฝ่ายเจ้าบ่าว

ขั้นตอนพิธีกรรม

เมื่อถึงวันกำหนดนัดจะปฏิบัติเหมือนประเพณีแต่งงานจริงของแต่ละท้องถิ่น คือ

๑. ฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะจัดเตรียมขันหมากและยกขันหมากออกจากบ้านไปที่วัด หรือสถานที่อื่นๆที่กำหนดขึ้น

๒. ให้ขบวนของฝ่ายเจ้าสาวไปถึงก่อน เพราะสมมติเอาสถานที่นั้นเป็นเสมือนบ้านของเจ้าสาว (บางท้องถิ่นให้ฝ่ายเจ้าสาวจัดเตรียมแต่งตัวในสถานที่นั้นๆ เลยก็ได้โดยไม่ต้องเข้าขบวนแห่ก็มี)

๓. เมื่อเจ้าสาวพร้อมแล้วขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวจึงถึงมาที่หลังการแห่ขันหมากนับว่าเป็นตอนที่สวยงามและเป็นที่สนุกสนานของชาวบ้าน อาจมีผู้นำเงินมาสมทบใส่หัวขันหมากเพิ่มเติมได้ตลอดทาง

๔. เมื่อขบวนขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวมาถึงใกล้เขตจัดพิธี ฝ่ายเจ้าสาวอาจจะนำผ้า หรือเชือกมาพันขวางไว้ ไม่ยอมให้ขบวนเข้าไปจนกว่าจะมีผู้นำเงินมาให้เท่าจำนวนที่เรียกร้อง อาจต่อรองกันอย่างสนุกสนานเหมือนธรรมเนียมการแต่งงานจริง ซึ่งเป็นอีกช่วงหนึ่งที่จะเรียกรับเงินเข้าวัดได้เพิ่มขึ้น

๕. เมื่อขบวนขันหมากและญาติมิตรของทุกฝ่ายถึงที่ประกอบพิธีพร้อมแล้ว (มักประกอบพิธีที่โรงธรรมหรือที่ที่ปลูกขึ้นเฉพาะ ไม่นิยมจัดในอุโบสถ) แล้วดำเนินพิธีเช่นเดียวกันกับการแต่งงานจริง

กริธาพล กรรชนะกาญจน์. ประเพณียกขันหมากปฐม. นครศรีธรรมราช. ปีที่ 44
ฉบับที่ 6 มิถุนายน 2557. หน้า 42-48.

๖. เสร็จแล้วเจ้าป่าวเจ้าสาวแต่ละคู่ก็จะแยกย้ายกันกราบไหว้พิตามารดา (สมมติ) ญาติผู้ใหญ่ (สมมติ) ของแต่ละฝ่าย พิตามารดาญาติผู้ใหญ่แต่ละคนก็จะให้พรและมอบของขวัญให้แก่คู่บ่าวสาว (ซึ่งส่วนมากเป็นเงิน มากน้อยตามกำลังศรัทธาของแต่ละคน)

๗. จากนั้นก็ดำเนินพิธีทางศาสนา คู่บ่าวสาวกราบพระ พระสวดให้ศีลให้พร อาจมีการฟังเทศน์ฟังธรรมด้วย

๘. เสร็จแล้วคู่บ่าวสาวก็จะกราบไหว้ผู้ที่ไปร่วมงานทุกคน ซึ่งล้วนสมมติว่าเป็นญาติมิตรทั้งสิ้น เมื่อกราบไหว้ ผู้ใดผู้นั้นก็ต้องมอบเงินให้เป็นของขวัญมากน้อยตามกำลัง เช่นเดียวกัน

๙. นำเงินซึ่งเป็นของขวัญทั้งหมดมารวมกับเงินหิ้วขันหมาก เงินสินสอดถวายวัดหรือมอบไว้เพื่อการกุศล ตามเจตนาของการจัดงานต่อไป

๑๐. เสร็จแล้วก็รับประทานอาหารร่วมกัน เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณียกขันหมากปฐมในบางท้องถิ่นมีพิธีเรียงสาดเรียงหมอนด้วย โดยนำของต่างๆ มาวางไว้แล้วให้ เจ้าป่าวเจ้าสาวเสี่ยงทายเลือกของนั้น ตามประเพณีถือว่าการเสี่ยงเพื่อทายอุปนิสัย แต่ผู้ร่วมพิธีคนอื่นๆ อาจอธิษฐานให้ผลจากการเสี่ยงทายนั้นเป็นนิมิตหมายบอกอุปนิสัยของคนของตนเอง ปรารถนาจะรู้ ของที่นำมาประกอบ การเรียงสาดเรียงหมอนและคำทำนายกำหนดไว้ดังนี้คือ

ดอกไม้	ทายว่า	คู่สมรสจะสถิตยืนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข
รูปเทียน	ทายว่า	คู่สมรสเป็นคนใจบุญ โอบอ้อมอารี
กรรไกร	ทายว่า	เป็นคนเรียบร้อย
มิดโกน	ทายว่า	มีความฉลาดแหลมคม
หินลับมีด	ทายว่า	เป็นคนที่จะต้องคอยดักเตือนจึงจะทำทุกสิ่งทุกอย่างได้
รวงข้าว	ทายว่า	ทำการงานดี อุดมสมบูรณ์
แหวน	ทายว่า	จะมีฐานะร่ำรวย

ประเพณียกขันหมากปฐม นับว่าเป็นงานบุญที่ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีขึ้นในท้องถิ่น ทำให้แต่ละคนสามารถ เข้าร่วมงานบุญนี้ได้ตามกำลังความสามารถของตน ทั้งยังช่วยอนุรักษ์ส่งเสริม สืบสานประเพณีการแต่งงานของท้องถิ่นไว้ได้ส่วนหนึ่ง เปิดโอกาสให้คนต่างเพศต่างวัยและต่างถิ่นได้ใกล้ชิดสนิทสนมกัน และสนุกสนานร่วมกัน และยังเป็นทางที่จะจรรโลงพระศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี.

กริธาพล ภรรชนะกาญจน์. ประเพณียกขันหมากปฐุม. นครศรีธรรมราช. ปีที่ 44
ฉบับที่ 6 มิถุนายน 2557. หน้า 42-48.

สิ่งสำคัญภายในวัด บางส่วน